

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΛΟΓΟΤΥΠΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΛΙΟΣΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΖΑΡΑΣ

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Γ. Α. ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΔΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΗΘΙΚΑ

ΕΚΤΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1904

E.Y.D από K.T.I.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΠΡΩΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΡΙΘ. 59 — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1904

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΡΑΦΤΑΝΗ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Ο Πλούταρχος καταγόμενος ἐκ τῆς Χαιρωνείας τῆς Βοιωτίας ἔγεννήθη τὸ 50ὸν ἔτος μ. Χ.

‘Ανατραφεὶς ὑπὸ τῶν γονέων του μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἤλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν. ‘Ἐξ Ἀθηνῶν μεταβὰς εἰς Ρώμην ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἀδριανοῦ, δ ὁποῖος τόσον πολὺ ἡγάπησε καὶ ἔξετίμησε τὸν Πλούταρχον, ὥστε τὸν ἀνεβίβασεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ μάλιστα τὸν διώρισεν ὑπατον καὶ διοικητὴν τῆς Ἰλλυρίας. Μετὰ πολλὰ ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ διωρίσθη ἄρχων καὶ ἰερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἱ συμπολῖται του τόσον τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἡγάπων, ὥστε, δταν γέρων πλέον ἅπενθανε, τὸν ἐθρήνησαν δλοι εἰλικρινῶς.

‘Ο Πλούταρχος ἦτο πολυμαθέστατος καὶ σοφώτατος. ‘Ασχοληθεὶς καθ’ ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν μελέτην τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων ἐπλούτισε τὸ πνεῦμά του μὲ γνώσεις ἀπείρους, αἱ δποῖαι φαίνονται εἰς τὰ πολλὰ συγγράμματά του. Διέπρεψε κυρίως ὡς συγγραφεὺς ἴστορικὸς καὶ φιλόσοφος. ‘Ἐργον ἴστορικόν, τὸ δποῖον θαυμάζεται ἕως σήμερον, εἶνε οἱ Παράλληλοι βίοι. Τούτους μετέφρασεν δ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, δ δὲ Λέων Μελᾶς συνώψισε κατ’ ἐκλογὴν εἰς τὸν «Μικρὸν Πλούταρχον», τὸν ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων»

εἰς τρία τεύχη (ἀριθ. 9, 20, 32). Ἐργον του φιλοσοφικὸν καὶ κοινωνικὸν εἶνε τὰ Ἡθικά, συλλογὴ πραγματειῶν περὶ διαφόρων ζητημάτων.

Ἐκ τῶν πραγματειῶν τούτων μετεφράσαμεν μερικὰς κατ' ἐκλογήν, φρονοῦντες διὰ προσφέρομεν ἡθικώτατον καὶ περπνότατον ἀνάγνωσμα.

Η μετάφρασις τῶν πραγματειῶν τούτων τοῦ Πλούταρχου ἔγινεν ἐντελῶς ἐλευθέρα. Πολλὰ δηλαδὴ μέρη μὴ προσαρμόζόμενα εἰς τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, ἢ φιλοσοφικώτερα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ πολλοῦ κοινοῦ, παρελείφθησαν, τινὰ δὲ ἀνεπτύχθησαν εὑρύτερον καὶ προσηρμόσθησαν εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐνομίσαμεν διὰ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρακτικωτάτων τοῦ Πλούταρχου συμβούλων θὰ ἐμποιήσῃ βαθυτέραν καὶ διαρκεστέραν τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου.

Γ. Α. Μ.

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

(Τὸ ζήτημα τῆς ἀνατροφῆς δικαίως ἀπησχόλησε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπό τῶν ἀρχαὶ οτάτων γρόνων, διότι ἐκ τῶν καλῶν ἢ κακῶν τέχνων ἔξαρται: ἡ εὐτυχία ἢ δυστυχία καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Ο Πλούταρχος παρέχει εἰς τὸ περὶ παιδῶν ἀγωγῆς σοφὰς συμβουλάς, ἀπὸ τὰς δύοις σταχυολογοῦμεν τὰς ἔξις:)

1. "Οταν πρόκειται ὁ ἀνὴρ νὰ νυμφευθῇ, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἔχλεξῃ γυναικα χρηστήν. Διότι τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου ἀνυψώνεται, ὅταν ἡμπορῇ νὰ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν γονέων του.

2. Διὰ νὰ γίνῃ ὁ παῖς καλός, τρία πράγματα συντελοῦν πρῶτον ἡ φύσις, δεύτερον ἡ διδασκαλία καὶ τρίτον ἡ ασκησις,— ἀπαράλλακτα ὅπως διὰ νὰ λάβωμεν ἐκ τῆς γῆς καρποὺς καλούς, πρῶτον πρέπει νὰ εἶνε ἡ γῆ καλή, δεύτερον ὁ γεωργὸς ἐμπειρος καὶ τρίτον ὁ σπόρος καλός. Πρὸς τὴν γῆν λοιπὸν παραβάλλεται ἡ φύσις τοῦ παιδός, πρὸς τὸν γεωργὸν ὁ διδασκαλος καὶ πρὸς τὸν σπόρον ἡ διδασκαλία. Εὔτυχη τὰ τέχνα, τὰ ὄποια θὰ ἔχουν καὶ τὰ τρία ἀγαθά: δηλαδὴ θὰ γεννηθοῦν μὲ φύσιν ἐπιδεκτικὴν καλλιεργείας, θὰ ἐπιτύχουν διδασκάλους ικανοὺς καὶ θὰ ζήσουν εἰς κοινωνίαν χρηστήν.

Δὲ γ πρέπει ὅμως νὰ γομίζωμεν ὅτι, ἐὰν τὸ παιδίον δὲν προικισθῇ ἐκ φύσεως εἴτε μὲ εὐφυέαν πολλήν, εἴτε μὲ

ἀρετὰς ψυχικὰς ἄλλας, δὲν δύναται τίποτε νὰ κατορθώσῃ ή διδασκαλία. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ η διδασκαλία καὶ ὁ κόπος ἀναπληροῦν κατὰ πολὺ τὰ κενά, δια-
έχει η φύσις τοῦ ἐπιμελεῖας καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως κατορθώνονται. **Θαύματα.** Αἱ σταχύνες τοῦ ὕδατος κοιλαίνουν τὰς πέτρας, ὁ σίδηρος καὶ ὁ χαλκὸς τρίβονται μὲ τὴν ἐπαφὴν τῶν χειρῶν. Καὶ μήπως μόνον αὐτὰ τὰ παραδείγματα ὑπάρχουν; Γῆ εὔφορος, ἐὰν δὲν καλλιεργηθῇ, γίνεται χέρσος. Γῆ πετρώδης καὶ φύσει ἄγονος διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιεργείας παράγει λαμπροὺς καρπούς. Δένδρα παραμεληθέντα γίνονται στρεβλὰ καὶ ἄκαρπα, ἐὰν ὅμως καλλιεργηθοῦν γίνονται καρπερά! Ἡ δύναμις τοῦ σώματος μαραίνεται, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος παραδοθῇ εἰς βίον μαλθακὸν καὶ παραμελήσῃ τὴν ἀσκησιν, ἐνῷ, τούναντίον, φύσει ἀσθενὲς καὶ καχεκτικὸν σῶμα διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐνδυγαμοῦται. Ἰπποι δαμασθέντες καλῶς γίνονται εὐπειθεῖς καὶ χρήσιμοι, ἐνῷ ἀν μείνουν ἀδάμαστοι εἶνε ἐπίμονοι καὶ ἄγριοι. Καὶ ἀπὸ τὰς ἄγρια θηρία πολλὰ ἔξημερώνονται διὰ τῆς ἐπιμονῆς. Ἐπίσης καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀσκήσεως, ἐὰν δηλαδὴ εἶνε ἐκ φύσεως καλός, δύναται νὰ γίνῃ καλήτερος, ἐὰν δὲ εἶνε κακός, δύναται νὰ περιορίσῃ τὰ ἐλαττώματά του.

Ο παλαιὸς νομοθέτης τῆς Σπάρτης Λυκοῦργος διὰ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν ἐπέδρασιν, τὴν ὅποιαν ἀσκεῖ εἰς τὰς φυσικὰς κλίσεις τοῦ ἀνθρώπου η ἐπιμέλεια καὶ η ἀσκησις, ἔλαβε δύο σκυλάκια γεν-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΓΑΝΩΝ ΦΟΕΔΡΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

E.P.D.U.K.T.I.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νηθέντα ἐκ τῶν αὐτῶν γονέων, καὶ τὸ μὲν ἐν ἀνέθρεψεν
ἐντὸς τοῦ σίκου μὲ τρόπον μαλθακὸν καὶ τρυφηλόν,
τὸ δὲ ἄλλο ἔγύμνασεν εἰς τὸ κυνῆγιον. Ἐπειτα συγή-
θροισε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἔφερεν ἐμπρὸς εἰς τοὺς
δύο σκύλους ἕνα λαγὸν καὶ πινάκιον μὲ φαγητόν. Καὶ ὁ
μὲν εἰς σκύλος ὥρμησεν εἰς τὴν καταδίωξιν τοῦ λαγοῦ,
ὅ δὲ ἄλλος εἰς τὸ πινάκιον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται
δὲν ἤδη γαντονὰντο νὰ ἐννοήσουν διατὶ ἔφερε τοὺς σκύλους, ὁ
Λυκοῦρος ἐπειπε: «Συμπολίται; βλέπετε δὲ, ἄν καὶ οἱ
δύο αὐτοὶ σκύλοι εἶνε γεννημένοι ἐκ τῶν αὐτῶν γονέων,
ὅμως ἔνεκα τῆς διαφόρου ἀνατροφῆς τὴν ὅποιαν ἔδωκα
εἰς αὐτούς, ὁ μὲν εἰς ἔγινε λαίμαργος καὶ σκληρός, ὁ
δὲ ἄλλος κυνηγός.»

3. Ὁταν γεννηθῇ τὸ παιδίον, ἡ μήτηρ ἡ ἴδια πρέ-
πει γὰ τὸ τρέφη, διότι θὰ τὸ θρέψῃ μὲ στοργὴν καὶ
πόνον περισσότερον, ἐνῷ αἱ τροφοὶ ἡναγκασμέναι χάριν
τοῦ μισθίου νὰ περιποιῶνται ξένα τέκνα, δὲν αἰσθάνονται
πρὸς αὐτὰ τὴν ἡναγκαίαν συμπάθειαν. Καὶ αὐτὴ ἄλλως
τε ἡ φύσις μᾶς διδάσκει, δὲι ἡ μήτηρ πρέπει νὰ τρέφῃ
τὸ τέκνον της· διότι εἰς ὅλα τὰ ζῷα ἔδωκε γάλα μετὰ
γέννησιν τέκνων. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, ἐὰν ἡ μήτηρ
τρέφῃ τὸ τέκνον της, θ' ἀναπτύσσεται ἀμοιβαία συμ-
πάθεια· διότι ἡ συντροφία ἐνισχύει τὴν ἀγάπην, ἀφ' οὗ
παρατηροῦμεν, δὲι καὶ τὰ ἄγρια ζῷα, διταν χωρίζωνται
ἀπὸ ἔκεῖνα μὲ τὰ ὅποια συνετρέφοντο, τὰ ποθοῦν.

Ἐὰν δέκας συμβῇ ποτε ὅστε ἔνεκα ἀσθενείας, εἴτε
δι' ἄλλον τινὰ λόγον, νὰ μὴ δύναται ἡ μήτηρ νὰ θρέψῃ
ἡ ἴδια τὸ τέκνον της, πρέπει νὰ προσέχῃ πολὺ εἰς

τὴν ἔκλογὴν τῆς τροφοῦ. Ἡ τροφὸς πρέπει πρωτίστως νὰ εἶνε Ἐλληνὶς καὶ ὅχι ξένη· διότι ἡ νεαρὰ ψυχὴ εἶνε ἀπαλὴ καὶ εὔπλαστος, καὶ ὅπως αἱ σφραγῖδες εὐκόλως ἐντυποῦνται εἰς τὸν απαλὸν κηρίον, τοιούτο τρόπως καὶ αἱ πρῶται ἐντυπώσεις εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδίων. Διὸ τοῦτο ὁ **Πλάτων** συνεβούλευε νὰ ἔχλεγουν αἱ τροφοὶ μετὰ προσοχῆς ὅσα παραμύθια διηγοῦνται εἰς τὰ παιδία, διὰ νὰ μὴ γεμίζουν ἐξ ἀρχῆς τὰς ψυχὰς των μὲ ἀνοησίας.

4. Δοιπόν δὲν πρέπει νὰ παραδίδωμεν τὰ τέκνα μας εἰς τροφοὺς καὶ εἰς παιδαγωγοὺς ξένους, διότι εἰς ξενικὰ ήθη καὶ ἔθιμα θὰ ἀσκήσουν τὸν παῖδα. Ἡ ψυχὴ του δὲν θὰ εἶνε ἔλληνική, ἀλλὰ θὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἴδιότητας τοῦ τόπου, ἐκ τοῦ ὄποίου κατάγεται ἡ τροφὸς ή ἡ παιδαγωγός. Προσέτι πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ τέκνου μας μετ' ἀλλων παιδών. Διότι, καθὼς λέγει ἡ παροιμία, ἴσην τις συναναστρέφεται μὲ χωλόν, θὰ συγγρίσῃ καὶ αὐτὸς νὰ χωλαίνῃ ὀλίγον.

5. Τέλος ἔφθασεν ὁ παῖς εἰς ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὄποιαν πρέπει νὰ μάθῃ γράμματα. Εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ ἐκ μέρους τῶν γενέων ὡς πρὸς τὴν ἔκλογὴν τῶν διδασκάλων. Καὶ πρῶτον οἱ γονεῖς πρέπει νὰ προτιμοῦν πανταχοῦ τὰ ἔλληνικὰ σχολεῖα, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς παῖδάς των νὰ φοιτήσουν εἰς ξένα, διότι καὶ τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ ἔθνικόν των αἴσθημα ἔχει θὰ διαφθαρῇ. Εἰς τὰς πόλεις, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ σχολεῖα δημόσια ἢ ἴδιωτικά, πρέπει νὰ ἔχλεγουν οἱ γονεῖς τὸ ἄριστα λειτουργοῦν. Ἔὰν τέλος θέλουν νὰ ἔχπαιδεύσουν τὰ τέκνα

των κατ' οἶκον, γὰρ ἔχλέγουν ἀρίστους διδασκάλους.
 Ἐκ τῆς ἔκλογῆς τοῦ διδασκάλου ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἡ
 κακὴ μόρφωσις τοῦ παιδός. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ
 ἔχῃ τὰς ἔξης τρεῖς ἀρετάς· 1) βίον ἀνεπίληπτον, 2)
 τρόπους καλοὺς καὶ συμπεριφορὰν καλήν, καὶ 3) νὰ
 εἴνε ἐγκρατής τοῦ ἔργου του καὶ πεπειραμένος. Εἶνε
 ἀνδρῖτοι οἱ πατέρες ἔχεινοι, οἵ ὄποιοι, χωρὶς νὰ γνωρίζουν
 τούς μέλλοντας διδασκάλους τῶν τέκνων των, τὰ παρα-
 δίδουν εἰς ἀθρώπους ἀμαθεῖς πολλάκις ἢ διεφθαρμένους
 ή βραύσους. Καὶ ἂν μὲν πράττουν τοῦτο ἐξ ἀγνοίας,
 εἴνε καπως συγγνωστοί. Ἀλλ' ὑπάρχουν πολλοὶ πα-
 τέρες, οἵ ὄποιοι, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι ὁ δεῖνα διδά-
 σκαλος εἴνε πάντῃ ἀκατάληλος, δῆμως τὸν προσλαμ-
 βάνουν ἢ ὑποχωροῦντες εἰς τὴν κολακεῖαν του ἢ χαρι-
 ζόμενοι εἰς φίλους των, οἵ ὄποιοι τὸν συνέστησαν. Πέ-
 σον ἀνοήτως φέρονται, ἀρχεῖ τὸ ἔξης παράδειγμα διὰ νὰ
 πεισθῇ τις. Τί δηλαδὴ ἡθέλαμεν εἴπη περὶ τοῦ ἀσθεγοῦς
 ἔκείνου, δοτις, ἐνῷ γνωρίζει τίς ἰατρὸς εἴνε ἐπιστή-
 μων καὶ πεπειραμένος, δῆμως δὲν προσκαλεῖ αὐτόν,
 ἀλλὰ ὑπακούων εἰς τὰς συστάσεις φίλου του προσκαλεῖ
 ἄλλον ἀπειρον καὶ ἀμαθῆ; Ἡ τί θὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ
 ἰδιοκτήτου ἐνὸς πλοίου, δοτις ἔχλέγει κυβερνήτην, τὸν
 ὄποιον γνωρίζει ἀμαθῆ; Πρὸς Θεοῦ, ἔχει σώας τὰς
 φρένας ὁ πατήρ, δοτις λαμβάνει περισσότερον ὑπὸ ὅψει
 τὰς συστάσεις τῶν φίλων του ἢ τὴν καλὴν τῶν τέ-
 κνων του ἀγωγῆν;

Προσέτι δὲν πρέπει ὁ πατήρ νὰ λυπήται χρήματα,
 προχειμένου γὰρ ἔχλεξῃ καλὸν σχολεῖον ἢ καλὸν διδά-

σκαλον. Παλαιός φιλόσοφος ἐπεθύμει, ἔλεγε, νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως καὶ νὰ βροντοφωνήσῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του : «Πατέρες, τί πράττετε ; Διὰ νὰ ἀποκτήσετε χρήματα, ἀναχινεῖτε γῆν καὶ θάλασσαν, περὶ τῶν τέκνων σας ὅμως, χάριν τῶν ὅποιων ἀποκτάτε τὰ χρήματα, δὲν φροντίζετε διόλου». Οἱ τοῦτο πράττοντες πατέρες ὅμοιάζουν πρὸς ἔχεινούς, οἱ ὅπειοι περὶ μὲν τῶν ὑποδημάτων των φροντίζουν, τοὺς πόδας των ὅμως παραμελοῦν. Λέγομεν ταῦτα, διότι πολλοὶ πατέρες τόσον φιλάργυροι εἶνε καὶ τοσάντην ἀστοργίαν δειχνύουν πρὸς τὰ τέκνα των, ὥστε διὰ νὰ μὴ δαπανήσουν ὄλιγα χρήματα ἢ δὲν στέλλουν παντάπασιν εἰς τὰ σχολεῖα τὰ τέκνα των, ἢ τὰ ἀποσύρουν ἐνωρὶς ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ἢ προσλαμβάνουν εἰς τὸν οἶκόν των ὡς διδασκάλους ἀνθρώπους· εὐτελεῖς καὶ ἀμαθεῖς. Εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους σοφὸς διδάσκαλος ἡρωτήθη ὑπό τινος πατρὸς πόσα διδαχτραὶ ζητεῖ διὰ νὰ διδάξῃ τὸν υἱόν του· ἔκεινος ἀπήντησε· «Χιλίας δραχμάς.» «Πολλὰ ζητεῖς», εἶπεν ὁ πατήρ, «διότι μὲ τὸ ποσὸν αὐτὸν δύναμαι νὰ ἀγοράσω ἐν ἄλογον». «Ἄγδρασε», ἀπήντησεν ὁ διδάσκαλος, «καὶ τότε θὰ ἔχῃς δύο, τὸν υἱόν σου καὶ ἔκεινο τὸ ὅποιον θὰ ἀγοράσῃς.»

‘Αλλ’ οἱ πατέρες ἐνωρὶς μετανοοῦν διὰ τὴν ἀνοησίαν των καὶ τὴν φιλαργυρίαν των καὶ τὴν ἀμέλειάν των. Διότι, ὅταν τὰ τέκνα των ἡλικιωθοῦν καὶ τὰ βλέπουν ἢ ἐντελῶς ἀπαίδευτα, ἢ κάκως μορφωμένα καὶ πλήρη ἐλαττωμάτων, τότε κατὰ τὸ κοινὸν λόγιον «κτυποῦν τὴν κεφαλὴν των.» ‘Αλλὰ εἶνε πλέον ἀργά.

Παρῆλθεν ὁ καιρός, κατὰ τὸν ὄποιον θὰ ἡδύνατο νὰ
όδηγηθῇ εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἀναγ-
καίας γνώσεις τὸ παιδίον καὶ νὰ καταστῇ χρήσιμον καὶ
εἰς τὴν οἰκογένειάν του καὶ εἰς τὴν πολιτείαν καὶ εἰς
τὴν κοινωνίαν.

Εἰς τὸ ζῆτυμα τοῦτο ᾧς προσέξουν καὶ οἱ γονεῖς
ἔκεινοι, οἱ ὄποιοι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἀναγκάζουν
τὰ τέχνα των νὰ ἐργάζωνται διὰ νὰ κερδήσουν ὅλιγα
χρήματα. Ἀλλοι δηλαδὴ, ἐξ αὐτῶν τὰ ἀναγκάζουν,
πρὶν τελειώσουν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, νὰ ἐργάζων-
ται εἰς ἐργαστήρια, ἄλλοι τὰ ὑποχρεώνουν, καὶ πρὸ
πάντων οἱ χωρικοί, νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, ή νὰ
φυλάττουν ζῷα. Καλὴ καὶ τιμία εἶνε ἡ ἐργασία καὶ
ἀξιέπαινος εἶνε ὁ γονεὺς, ὁ ὄποιος θέλει νὰ συνηθίσῃ
τὰ τέχνα του νὰ πορίζωνται τὸν ὄρτον μὲ τὸν ἴδρωτα
τοῦ προσώπου των. Καὶ μάλιστα τοὺς γονεῖς τῶν
γεωργῶν καὶ τῆς μεγάλης τάξεως τῶν ἐντίμων ἐργα-
τῶν προτρέπομεν, ἀφ' οὗ τὰ τέχνα των ἀποφοιτήσουν
ἀπὸ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, νὰ τρέπουν αὐτὰ εὐθὺς ἐπὶ
τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ μὴ φιλοδοξοῦν νὰ τὰ ἴδουν δημο-
σίους ὑπαλλήλους ή ἐπιστήμονας. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ συμ-
φέρον τῶν γονέων ἐπιβάλλει ἐπ' οὓδεν λόγῳ νὰ ἀπο-
σποῦν τὰ τέχνα των ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον πρὶν
τελειώσουν ὅλας του τὰς τάξεις, καὶ διὰ πολλοὺς μὲν
ἄλλους λόγους καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ἔξῆς· 1) δῆλοι οἱ
ἰατροὶ τοῦ κόσμου μετ' ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, τὰς
ὄποιας ἔχαμαν ἐπὶ διαφόρων ἀσθενῶν, ἀπεφάνθησαν δὲ
πολλαὶ καὶ σοβαραὶ ἀσθένειαι ἀναπτύσσονται εἰς τὸν

άνθρωπινον ὄργανισμόν, ἐπειδὴ προώρως ἐπιδίδονται εἰς τὰς ἔργασίας. Τὸ σῶμα, λέγουν, τοῦ παιδίου δὲν εἶνε ἀκόμη στερεόν, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν ἔργασίαν. 1) Εἰν τὰς ἀνήλικαν ὄκτὼ ή δέκα ἐτῶν δύσωμεν εἰς τὰς ἀπαλάς του χεῖρας τὴν σκαπάνην ή τὰ ἔργαλεῖα τοῦ συνηρουργοῦ ή ἄλλα, τὸ σῶμα τὸ ἀπλαστὸν ἀκόμη θὰ στρεβλωθῇ καὶ σπέρματα πολλὰ ἀσθενεῖῶν θὰ ἀποταμιευθοῦν καὶ θὰ βλαστήσουν βραδύτερον. Εἴνε λοιπὸν σχληρὸν τὸν ἀνήλικον παῖδα, ὁ ὅποιος δὲν δύναται ἀκόμη εἰς τὰς ἀσθενεῖς του χεῖρας νὰ κρατῇ στερεῶς τὰ ἔργαλεῖα τῶν διαφόρων τεχνῶν, νὰ τὸν ὑποβάλωμεν εἰς βαρείας ἔργασίας. 2) Ο παῖς, δταν διέλθῃ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, θὰ ἐκτελῇ πολὺ εὔκολώτερον τὴν ἔργασίαν του, εἰς οίονδήποτε ἐπάγγελμα καὶ ἀνάφερωθῇ, ἐπειδὴ θὰ ἔχῃ σχετικήν τινα μόρφωσιν. Τὰ κέρδη λοιπὸν τὰ ὅποια κατὰ τὴν γνώμην τῶν γονέων χάνει τὸ παιδίον, ἐὰν δὲν ἐπιδοθῇ προώρως εἰς τὴν τέχνην, θὰ τὰ κερδίζῃ πολλαπλάσια βραδύτερον ἔνεκα τῆς μορφώσεώς του. Διότι ὁ καταστηματάρχης ή ὁ τεχνίτης θὰ τὸ ἀνταμείβῃ μὲ μεγαλείτερον ἡμερομίσθιον, ἐὰν γνωρίζῃ ὀλίγα γράμματα. 3) Επειδὴ εἰς τὴν Ἐλλάδα λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς γενικῆς στρατολογίας καὶ ἐπομένως ἔχομεν ὑποχρέωσιν ὅλοις νὰ ὑπηρετῶμεν εἰς τὸν στρατόν, ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος ὁ ὅποιος γνωρίζει ὀλίγα γράμματα ἔλκεται τὴν ἀγάπην τῶν ἀνωτέρων του καὶ εὔκολώτερα γυμνάζεται. 4) Διότι ὁ παῖς, ἐὰν τελειώσῃ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, θὰ γίνῃ περισσότερον εύσεβης, θὰ μάθῃ νὰ σέβεται τοὺς γονεῖς του καὶ τοὺς

πρεσβυτέρους του περισσότερον ἀπὸ τὸν ἀγράμματον, καὶ τέλος θὰ καταστῇ πολίτης φιλόνομος καὶ χρηστὸς καὶ θὰ ἀποφεύγῃ τὰ ἔγκλήματα, εἰς τὰ ὅποια ῥέπουν οἱ ἀγράμματοι, ὅπως ἀποδειχνύουν ὅλαις αἱ φυλακαὶ τοῦ κόσμου, εἰς τὰς ὅποιας ὀλίγους γραμματισμένους κακούργους εὑρίσκεις. Χάριν λοιπὸν τῆς ὑγείας τῶν τέχνων σας, χάριν τοῦ συμφέροντός σας, χάριν τῆς πατρίδος καὶ χάριν ὑμῶν αὐτῶν, ποτέ, ὡς γονεῖς, δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζετε τὰ τέχνα σας νὰ τελειώνουν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ὅσον πτωχοὶ καὶ ἄν εἶσθε.

6. Ἡ μόρφωσις εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶνε τὸ πολυτιμότερον ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Πολλοὶ καυχῶνται ὅτι κατάγονται ἐκ μεγάλης οἰκογενείας. Καλὴ μὲν καὶ ἡ εὐγένεια, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο δὲν τὸ ἀπέκτησαν αὐτοί, ἀλλ' οἱ πρόγονοί των τὸ παρεσκεύασαν. Ἄλλοι θεωροῦν μέγα πρᾶγμα τὸν πλοῦτον. Βεβαίως καὶ ὁ πλούτος συντελεῖ εἰς τὴν εὐδαίμονίαν τοῦ ἄνθρωπου, ἀλλὰ εἶνε κτῆμα τῆς τύχης. Πόσους πλουσίους δὲν βλέπομεν νὰ περιέρχωνται εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν καὶ πόσους πτωχοὺς νὰ πλευτοῦν ἀγελπίστως! Ἐτι δὲ βλέπομεν ὅτι πλοῦτον ἔχουν καὶ πολλοὶ κακοὶ ἄνθρωποι. Ἄλλοι πάλιν καυχῶνται διὰ τὴν ὥραιότητά των. Ζηλευτὸν βέβαια εἶνε τὸ κάλλος, ἀλλὰ δυστυχῶς ὀλιγοχρόνιον. Μόνα λοιπὸν ἡ παιδεία καὶ ἡ μόρφωσις εἶνε θεῖα καὶ ἀθάγατα. Τὴν μόρφωσιν (οὔτε τύχη, οὔτε ἀσθένεια, οὔτε γῆρας φύναται νὰ ἀφαιρέσῃ. Ἐν γένει ἡ παιδεία εἶνε ἀπρόσβλητος ἀπὸ πάντα ἔχθρον.

Μίαν φορὰν τὰ Μέγαρα ἔκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ ἔχθρου,

ἡ πόλις ἐλεηλατήθη, κατεσκάφη, καὶ οἱ κάτοικοί της ἐπωλήθησαν ὡς διοῦλοι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἔχθρων εἶχε φίλον Μεγαρέα τινὰ φιλόσοφον, τὸν ὅποιον ἥρωτησε μῆπως οἱ στρατιῶται διηρπασαν ἀπὸ αὐτὸν τίποτε· «Οχι», ἀπεκρίθη ὁ φιλόσοφος· «ὁ πόλεμος τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν δὲν δύναται νὰ τὴν λεηλατήσῃ.»

Ο δὲ Σωκράτης ἥρωτήθη ποτὲ ποίαν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ μεγάλου βχσιλέως τῶν Περσῶν, ἃν δηλαδὴ τὸν θεωρεῖ εὔτυχη. Ο Σωκράτης ἀπήντησεν· «Ἄγνοῶ ἐὰν εἴνε εὔτυχής, διότι δὲν γνωρίζω ποίαν μόρφωσιν ἔχει καὶ ποίας ἀρετάς.» Ἡθελε νὰ δηλώσῃ διὰ τῆς ἀποκρίσεώς του, ὅτι ἡ εὔτυχία τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ ὅχι εἰς τὰ ἀγαθά, τὰ ὅποια διδει καὶ ἀφαιρεῖ ἡ τύχη.

7. 'Αφ' οὖ λοιπὸν δῆλοι οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου τοιαύτην γνώμην ἔχουν περὶ παιδείας, πρέπει ὁ γονεὺς, καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀφήσῃ τὰ τέκνα του νὰ τραποῦν εἰς ἀνωτέρας σπουδάς, καὶ ὅταν ταῦτα τὰ ἔχη θέσῃ εἰς ἐργασίαν, νὰ προμηθεύῃ εἰς αὐτὰ τὰ κατάλληλα βιβλία, ὥστε τὰς ὥρας τῆς ἀργίας νὰ διέρχεται ὁ παῖς καὶ πλουτίζων τὰς γνώσεις του καὶ διασκεδάζων. Σήμερον μάλιστα τὰ βιβλία εἴνε τόσον εὔθηνά, καὶ τόσον πολλά, ὥστε μόνον φιλάργυρος ἢ ἀναίσθητος γονεὺς δὲν θὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἔξεδεύσῃ ὀλίγιστα χρήματα πρὸς μεγάλην ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν ὡφέλειαν τῆς οἰκογενείας του.

8. 'Αλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν ὑγείαν τῶν τέκνων τῷ δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦν οἱ γονεῖς. Πρέπει νὰ φρον-